

HAKİKAT VE ÇEVİRİ

Peter Waterhouse

Çeviren Aykut Kılıç

“Yeni bir dünya için siyasetin
yeni bir bilimine ihtiyaç var.”

Alman filozof, Hannah Arendt; hayır Alman değil, filozof da değil. Tarihçi? Hayır, tarihçi de değil. Yazar? Hayır, yazar da değil. Hannah Arendt, Almanya’nın Hannover kentinde doğdu ve bugün Kaliningrad olarak bilinen Königsberg’te büyüdü. Zengin tüccar ailelerinden biri olan ve Çarlık Rusya’sında katliama uğramaktan korkan anne ve babası 19. yüzyılda Prusya’nın doğusuna göç etti. Baltıkların Almanca konuşulan tarafı olan Doğu Prusya’da ağırlıklı olarak Lehçe ve Litovca^[1] konuşan azınlıklar ile tarihi Mazurya bölgesinde konuşulan dilleri bilen insanlar yaşamaktaydı. Hannah Arendt’in annesi Martha Cohn Paris’te okudu ve Fransızca öğrendi. Arendt’in büyük annesi Fanny Spiero-Cohn Rus aksanıyla Almanca konuşuyordu ve –Bulgaristan’ın Sliven şehrinde doğan Fransız filozof Julia Kristeva’nın Hannah Arendt üzerine yazdığı kitabında belirttiği üzere bir Slav gibi giyinmekten hoşlanıyordu.

Hannah Arendt on dört yaşında Yunanca okuma grubuna katıldı. Arendt’in annesi *Çocuğumuz* adını verdiği bir günlük tutmaktaydı. Burada yazdıklarına göre kızı Hannah, bir yaş

ettikleri için mi, doğası itibarıyla süreklilik arz ettikleri için mi, hareket halinde kelimeler oldukları için mi?

Şiirler gerçekten Hannah Arendt'in İngiliz diline yolculuğunu ve intikal edişini kolaylaştırdı ve aydınlattı mı? Şiirler gerçekten şöyle fısıldadı mı? İngilizce öğren? (Lerne Englisch?) İngilizce yaz? İngilizce düşün? İngilizce ve Almanca düşün? Şiirler neden böyle tavsiyelerde bulunsun?

“Ich muß verstehen.” Anlamak zorundayım. 1964 tarihli röportajda ve başka birçok yerde Arendt anlamaya ilişkin devasa tutkusunu ifade eder. Bu tutku Arendt'in şiire duyduğu ilgiyle her zaman yakından bağlantılı olmuştur. Anlama eylemi kitaplarda okuduğu veya kendi deyimiyle “kalben bildiği” ya da kendi yazdığı şiirler tarafından her zaman ayakta tutulmuştur. Anlamak şiir tarafından nasıl desteklenir? Aksine, şiirler anlamayı kısıtlayan, kendine saklayan objeler gibi görünür. Bir şi

Hatta bu yeni ülkede şiirler okumaya ve yazmaya başla? Peki, Hannah Arendt hayatında hiç İngilizce şiir yazmış mıydı?

Arendt, 1941'de Marsilya'dan New York'a muhtemelen son buharlı gemiyle kaçtı ve elinde Birleşik Devletler İçişleri Bakanlığı tarafından kendisi için hazırlanmış bir vize bulunuyordu. Görünüşe göre Arendt bu andan itibaren bir defter tutmaya başlıyor. Arendt'in yazdığı ilk maddelerin arasında yer alan "Kişi-Ben-Karakter" adlı nota eşlik eden İngilizce bir şiir bulunuyor. Bahsi geçen notta Arendt şöyle yazıyor: "Kişi-Ben-Karakter": 'Persona': 'Ben'in diğer insanlarla birlikte ve onların arasında oynadığı oyundaki rolünü gizlemek için seçebileceği maskedir; tanınabilmek için maske takılır. – Kişi: Ayrıca, birlikte doğduğumuz, bedenimiz ve entelektüel kapasitemiz şeklinde doğa tarafından; sosyal konumumuz şeklinde de toplum tarafından bizlere bahşedilen rol veya maske olabilir. – Birinci tekil şahıs anlamına gelen kişi ise 'ben'in bir ür

Hannah Arendt'in düşünme ve yazma biçimi bir tür şiir olarak değerlendirilebilir mi? Siyaset teorisini bir tür şiir olarak okumak mümkün mü? Yukarıda bahsi geçen röportaj esnasında verdiği cevaplarda kısa şiirlere rastlayabilir miyiz? Arendt, Günter Gaus ile 1964'te yaptığı röportajda entelektüellerin davranışlarından, Almanya'daki Nazi iktidarının ilk yıllarında entelektüel arkadaşlarının tutumlarından bahseder. Nazilerin Arendt'in düşmanı olduğunu söylemeye dahi gerek yok. Fakat asıl olarak onun nefreti hiç beklenmedik bir şekilde Nazi ideolojisiyle uzlaşan veya ona uyum sağlayan entelektüel arkadaşlarına yönelikti. Arendt'e göre bu insanların entelektüel kapasitesi iktidardaki ideolojiyle uzlaşmalarına yetecek ilham ve hayal gücünü sağlamaktaydı. Hannah Arendt'in kelimeleriyle ifade edecek olursak, "yeni ideolojiye ilişkin fikirleri, beklentileri ve niyetleri vardı". Entelektüel kapasiteleri ve esneklikleri neredeyse her şeye uyum sağlamalarına olanak veriyordu. Düşünceleri vardı, fakat Arendt de aynı düş

ilgilenmiyordu, dolayısıyla yüzünü şiire dönmüştü? Zira onlar canlı bir şekilde fısıldıyordu: Başla? Şiirler soyut bir mantık ve neticenin tam zıttı mıdır? Arendt şöyle yazıyordu: “Esas kötülük: – Nereden gelir? Kökeni neresidir? Hangi toprak üzerinde büyür? – Psikolojiyle (Makbet) ya da karakter bilimiyle (bir canı olmaya karar veren III. Richard) uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. – Esas olan her şeye kadir bir his, onun nihai mantığı ve sonucudur.”

Burada şiirler hakkında hiçbir şey söylenmemesine rağmen şöyle bir sonuca varmamız mümkün mü? Şiirler nihai bir mantığı ifade etmez, sonuçlara doğru ilerlemez, mutlak bir hisle göre değil deneyimlenebilen, gerçekten fark edilen; bir nebze aşıkâr bir hisle konuşurlar. Hareket ve gelişim halinde bir dile sahiptirler. Bunu en iyi Arendt’in cümlesinde görmek mümkün: “Fikirleri tarafından tuzağa düşürüldüler.” [Sie gingen ihren

Şubat 1954 tarihli kısacık 38. madde ise şöyledir: “Fikir = benim önüme açıldır.” [“Opinion = what opens up to me.”] Ne görüyor ve duyuyoruz? Öncelikle, Denktagebuch’un sadece Almanca yazılmış bir kitap olmadığını görüyoruz. Tek bir dilden, anadilden fazlasını gerektiriyor. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse: Bir anadil tek bir dilden fazlasını gerektirir, kaçınılmaz olarak tek bir dilden fazlasıyla sonuçlanır. Tutarsızlık, belirsizlik, çoğulluk ve çelişki üretebilmek için kendisinden daha fazlasına ihtiyacı vardır. Arendt cümleyi Almanca yazamamıştır zira böyle bir cümle bulunmamaktadır. Belki Almanca böyle bir fikir vardır, fakat maddi olarak böyle bir cümle bulunmamaktadır: “Meinung: was sich mir öffnet, was sich zu mir öffnet.” Bu cümlemin İngilizce çevirisi şöyledir: “Kanaat = benim önüme açılan şeydir.” Hannah Arendt’in İngilizce yazdığı ifade ise farklıdır, “opinion” [fikir] ve “opens” [açmak] kelimeleri yardımıyla ses benzerliğiyle bir tür kafiye veya simetri söz konusudur. Seslerin iç

neden olur.

Arendt'e göre "çoğulculuk" birbirine düşman, çatışma halinde ve tutarsız niyetlerden oluşan bir dizgedir: Harekete geçen herkes, "bu niyetlerinden vazgeçerek arınmayı ya da düşman olarak bellediği diğer niyetleri yok etmeyi" tercih edebilir. Görüldüğü kadarıyla birbirine uygun denklemler, belirli bir sonu hedefleyen şiddet biçimleridir. Farklılıklar arasındaki geçitlerin herhangi bir amacı ve sonu yoktur, sadece farklılıkların varlığına izin verirler. Hannah Arendt'in yardımıyla, şiddetsiz ve şiddet içeren çeviri biçimleri arasında bir ayrım yapılabilir miyiz? İlki bizi denklemlerden uzaklaştırırken, ikincisi denklemlere, taklitlere ve hatasızlığa mı götürür?

Şiddetsiz bir çeviri sonuçsuz mudur? "...Amaçsız ve sonu olmayan bir etkinlik... Bu Aristo'nun *apeiron* olarak adlandırdığı ve korktuğu şeydir." [4] Apeiron

Örneğin, “Der Sinn eines Gedichts” ifadesi bir şiirin duygusundan ziyade şiirin özü, anlamı manasına gelir.

Arendt’in Almanca ve İngilizce üzerine benzer bir kıyaslamasına 34 numaralı madde de rastlamak mümkündür. [7] Bu pasajı çevirme denemesine girişmeden önce Arendt’in fikirlerinin merkezinde yer alan ve sadece iki farklı dil söz konusu olduğunda ortaya çıkabilecek bir çatışmaya, bir çatışma ve karşılaşmaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Almanca *Sein* [varlık / var olmak] kelimesinin hemen ardından İngilizce *sign* [işaret] kelimesinin geldiğini fark etmiş olabilirsiniz. Anlam düzeyinde bu iki kelime arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değil. *Sein* “varlık” ya da “var olmak” anlamına gelirken, *sign* “işaret” anlamında. Arendt aralarındaki farkı ortaya koyabilmek için her iki dili kullanarak bu kelimeleri birbirine eşitliyor. *Sein* duyulara yönelik olan kavrayışları içerirken; *sign*

kelimenin imlalarından ziyade sadece anlamlarını göz önüne alan bir çeviri *Treue* kelimesini hiç kuşkusuz “sadakat/vefa/bağlılık” olarak çevirecektir. Arendt’in kullandığı “hakiki/gerçek” karşılığı ise sadakatsiz bir çeviridir. Bu çeviri farklı ifade biçimlerine, anlamın anlamsız biçimlerine sadıktır. *Treue* [sadakat] kelimesinin *truth* [hakikat] olarak çevirilmesi olgu ve akıl açısından tutarlı değildir. Kelimeyi ve karakterleri olduğu gibi ele almakta; onları kendilerine dönüştürmektedir. Yeni bir anlam ve yeni bir sezgi yaratılmakta fakat bu ilham ve fikirler aracılığıyla yapılmamaktadır. Düşünmek, duyulara yönelik bir süreçtir. Ruhsal olmaktan ziyade daha duyularla alakalıdır. Sonuçlar ve çıkarımlardan ziyade şiirsel araçlarla ilerler. Anlamdan ziyade araçlarla alakalıdır.

Her iki dilde de sadakat ve hakikati birbiriyle ilişkilendirebilmek pek mümkün ve olası değildir. Tıpkı gece ve gündüz ayırımı gibi, her iki dil

etched – edge; flexed – flickering; like – flickering; edge – orange; or – torpor – remorse – remonstrance.

Bir pencere kirişinin bayrak direğine hareketsiz bir şekilde dayalı olduğunu anlatan ilk dize, iki ve dokuzuncu dizelere dağıtılarak parçalarına ayrılmış ve herhangi bir sonucu olmayacak şekilde fakat işitilebilir ve hissedilebilir biçimde yeniden bir araya getirilmiştir. İki ve dokuz arasındaki dizeler fiziksel deneyime yeniden iliştilmiştir. Fakat birinci dize sadece fiziksel dünya hakkında konuşmaktadır.

İkiden dokuza kadar olan dizeler, birinci dizenin çevirisi olarak okunabilir –kendiliğindenci düşünüş, şiir ve sağduyu için yapılmış bir çeviri. Bir anlam ifade etmek kaygısıyla değil, sezgi için yapılmış bir çeviri.

[1] Litvanya dili.

[2] Bu maddenin Almanca orijinali: “1. Das Rechnen und Berechnen, wobei

denn alle sind gleich in sich selbst [...] Die erste Weise des gesunden Menschenverstands ist typisch modern und subjektivistisch; die zweite aber typisch ‘philosophisch’ – das, was aus dem ‘common-sense’ in den Händen des Philosophen wird. Nun gibt es wieder keine Pluralität, keine doxai und keine Verwirrung. Alle Menschen sind eigentlich nur *ein* Mensch [...] Hegel verstand den ‘common-sense’, wie Hobbes ihn verstand, als den gemeinen Verstand, der nichts kann als Konsequenzen berechnen und die Dunkelheit des Herzens gemein machen.”

[8] Yazar “sinyal”ın İngilizce karşılığı “signal” kelimesini kullanarak Arendt’in *Sein* ve *sign* arasında kurduğu ilişkiyi devam ettirmektedir (ç.n.)

[9] İngilizce orijinali: A transom stands bound to a flagpole. Hard/ by we go hardly which way is which/ lingering somewhere unsettled where evidence/ comes harder by sockets, stems, etched in flexed omissions like osmotic/ molarities flickering edge and orange at flow rates unrepresentative of ticking or torpor/ any child or person requires for, well against, that remorse remonstrations/ brings.